18-майдиз, ша, буюр, СтIал Сулейманан Ширатдин суварик!

КУЪРЕДИН ХАБАРАР

1931-ЙИСАЛАЙ АКЪАГЗАВА
СУЛЕЙМАН-СТАЛЬСКИЙ РАЙОНДИН
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ГАЗЕТ

№20 (26333), Жуьмя, 17-май, 2019-йис
Газет гьафтеда садра акьатава.
Маса гунин кьимет аздди я.

ЖУВАН ХАЛКЬДИЗ,
ЖУВАН НАМУСДИЗ ХЬИЗ,
ВАФАЛУ ЖЕН...

СтIал Сулейман

СтIал Сулейманан - 150 йис

Сулейманан жавагьирар

(ЧIехи шаирдин 120 йис кьейилдайла авур рахунрай)

Расул ГЬАМЗАТОВ,
Дагъустандин халкьдин шаир

1927-йис СтIал Сулейман СССР-ин Верховный Советдин халкьдин депутатлин кандидат яз хкажзавайла. Халкьдин векил, ЦК-ди ячIайла, гьалт гуз, ахмиш жез, Ленин хуьрера кьил хкажна. Гьеса вахтунда я йис ва хуьруьн гьалтадин ишин тир. ЧIехи гьалмишдин тавур законсуз гужар авур кьилле тахьай. Сулейманан дустарин гьафбур кьилдиз ина. Абуруз «халкьдин душманар», «буржуазиядин миллетчияр» ацIурнавай. Самурский, Коркмасов, Алибег Тахо-Годи ва маса кьагьриманар амукьнич. Эффенди Капиев Дагъустандай экьечIна фикиз мажбур хьана. Гьа и чIавуз Ломоносов, Сорокин хьтинбур Сулейманавин агатна. Адан «буржуазиядин миллетчияр» русвагьдай шиирар теснифунин бубруьгь гузва. Сулеймана и кар хине кьунач. Отказна. И кардай ам вичин баструьгь, кьурхуьр гуник акатна. «Гьанк? Гила вуна партиядин таппуруьгь тамамвагьанач ман?» Амма Сулеймана яб ганач. «Заширар жуван рикIин жиндалди тесниф!ава. Масада завай са цIарни тесниф!ариз жедач», - жаваб гана ада...

Гьуьлелай акьул дерин тир кас Таркитау дагъдин цеперив гьуьлуьн кьерезда кумукьава. Адан фикирар вири Дагъустандикай, Вагьидикай, чи партиядикай тир. Гьар са цIарцин деревни дагьларилай кьиькьат тир.

Сулейман кечмиш хьана, амма кьенвач. Ам чи гьар саданр рикIе ава, гьар са дагъдин ихъ галаз синал ала, ам гьар са халкьдин галаз хайи хвах!ал алакьалу я. Ам вири Дагъустандин чIехи абур я. Сулейманан мани гьавилай давам жезва, рекьин тийир аддан акатри цийи уьмуьр дав!амартава, вири вахтара абуру цийидаказ ван нийца.

Горькийди Дагъустандиз, Сулейманаз кьсенай: «Кьуьй куьх халкьди куьн хуьрай!». Сулеймана чун хвена, чна ам хуьлна. Вири жуьре цIаярай, тIуьрфанрай экьечIиз, цIуд йисара хуьлна. Виш йисарани ийдежда.

Гьар са дагьвандин кIвалин кье Агьа СтIадиди, Сулейман-Стальский райондиз галаз алакьалу я. Чакай рахайтIа, чун, дагъдин ихъ галаз синал ала, ам гьар са халкьдин галаз хайи хвах!ал алакьалу я. Ам вири Дагъустандин чIехи абур я. Сулейманан мани гьавилай давам жезва, рекьин тийир аддан акатри цийи уьмуьр дав!амартава, вири вахтара абуру цийидаказ ван нийца.

Горькийди Дагъустандиз, Сулейманаз кьсенай: «Кьуьй куьх халкьди куьн хуьрай!». Сулеймана чун хвена, чна ам хуьлна. Вири жуьре цIаярай, тIуьрфанрай экьечIиз, цIуд йисара хуьлна. Виш йисарани ийдежда.

Гьар са дагьвандин кIвалин кье Агьа СтIадиди, Сулейман-Стальский райондиз галаз алакьалу я. Чакай рахайтIа, чун,

Дагъустандин вири шаирар, Сулейман-Стальский райондай, Агьа СтIадидай я. ВучиллагьайтIа, инаг позиндин Мекка я, Дагъустандин литературадин Эллада я.

Завай мукьаде-мукьвал, ваз Сулейман аскунан лугьуз, хабар кьада. За ам аскунач лугьуз рикIивай гьайиф чIугвава. Гьа са вахтунда завай, вичин сес анжах са лентинда, вичин Москва себеб хьана кььвнай, аламагьдин, Сулейман заказунин, адан ван хьанач лугьуз жезвач. Писателрин съезддал рахай адан сес ава. И сес чаз дагIана ван жезва, чи ягьара ава. Ам позиндин сес я. Адаз яб гуз, чна эурба ашукьдин салрани туьхьун тийидай сесинкай фикирзава.

Сулейман кучудайла, эун аваиир. Амма за кIвале эун сифте яз шехьна. Ив чIехи дерт, еке къаьхьгун тир. За бубу, за рикIел алама, за кIвал, хизан, хуьр Сулейманахъ галаз кIевелай алакьалу я. Чи кIвалени адан муьгьмавир хьана лагьана ваь. Алмутьманар чинин, гьаьхьнахьтадин, адан теклифдалди къьевай. Ив хьайи кар я. Муьгьманри чаз аддан мецелай саламар агаьзардай.

За бубани адахъ галаз лап кIевелай дустар тир. Ф34-йисуз, за рикIел алама, чи кIвалин бубади, лап багьа саькьат яз, СтIал Сулейманан шиирин кIаб хьанай. Адан аламатдин автограф алай: черниладай къьвариз, ихьсавай Сулейманан гуьлярин шикил. Эхь, адаз кььлдинир, дда лугьудай...

Чи писателрин Союздин кIвале СтIал Сулейманан, Гьамзат ЦIадасадин, АбуТалиб Гьафурован портретар куьрсариава. Са сеферда жегьил писателрикай - авангардистрикай, вичихъ образование авай, амма хайи чIал рикIелай алатнавай сада, вичиз вич яллаги бегенмиш яз, кьилел тIес алаз, хуруда галгтук аваз, чи яшлу писателрикай саданай, за рикIел алама, халкьдин шаир Юсуп Хаппалавай хабар кьуна: «Кьилел хьцицъ адай и чубан вуж я»? Юсуп Хаппалава, гежел ветьин тавуна, за кьени а жавабдал гьейранвагьава, а дамахар гьай жезьмедит лагьана: - «А чубандин и вун хьтин хипер агьурар ава...».

Ихьтин жаваб гунин вичин халкьдин адетрив, яшлу несилярин рекьив, халкьдин тарихдив, рухьдив, кьванажагьдив гьуьрметсуздаказ эгечIавай гьар са кас лайихлу я. Чна саддин масада жаваб гунин ийидач.

Гьеле А. Дюмади лагьанай, саваДсуз и дагьвайрин ахлаь ва культура саваДлувал вилик фенвай европаийрилай хейлин вине ава. Гаь-гаь ихьин жедайди я!

Гьамзат ЦIадасадин Сулейманаз цIудралди вичин шиирар бахьнава. Гьам адал чан аламаз, гьам кьейидалай кьулухьин. Адан кIтабар таржума авуна, биография кхьена. Чаз анай шаирриз галатсавал Сулейман хьунин веси туна. И кардалди за жуьн бахтлу кас яз гьисабгава.

Зи бахтлувилихъ мад себеб ава. СтIал Сулейманаз вичивай саДрани чара такьай чьыгьуьр авай. Вичин чIалар тесниф!айила, адан гьале а чьыгьуьр жедай. Ъмуьдрин эхирдай адаз а чьыгьуьр, ядигар яз, вичин рикI алай дуст ва переводчик Эффенди Капиевал багьанна. Ма, Эффенди, на и чьыгьуьр гваз, Дагъустандиз мани лугьун давамара. Капиевал кIвале а чьыгьуьр дап багьа ядигар яз хьувай.

Зи кIвалени гьаф саькьатар, ядигарар, яргьал ъулкьвейрай гваз хтай шейир ава. Аммаса шумуд йисдалай вилик Эффенди Капиеван папа, вич Махачкьалядиз атайла, зи кIвалин, лап багьа ядигар яз, Сулеймана Эффендидиз гайи чьыгьуьр гьана. Идалай багьа саькьат зун папал мад бажагьат жеда. Амма за ам жуван кIвале хуьдан. За ам маса жезьмез ксдадирин вахъда. Куьй абуру Сулейманан тIвар, машгьурвал, адан позициндин рангар ва гьиссер, авазлувал ва сеслувал виш йисара садалай масадал агаьзаррай...

СтIал Сулейманан Ширатдин йикъарин къаришдиз

СтIал Сулейман

ЖУВАН ГАФАР

Жуван гафар тефир ише
Мекьисда рахун хьсан туш.
ГьакI нубатсуз гьилер эчIе
Ягьиз гьаранон хьсан туш.

Фагьумнамаз вичин саягъ,
Виш салайин жедач уях.
Жемир а гафунин чIалахъ,
АгIеладилай хун хьсан туш.

Даиман чIугваз агьуьар,
Гьадакай вич хьана бигьар!
Михеннатдиз гуй а дар
Мерд итим яхун хьсан туш.

Гъуд эцяй тавуртIа кьама,
Гьавурда тваз жедач ама.
ЧIуру регьвез жуван ярма
Хкажиз регьуьн хьсан туш.

Гаь-гаь келледа гьатиз гар,
Гаь ериндиз тежез пайгар,
Гатфариз кьацIуриз эангар,
Хъуьгьуьн къуз чуьхьун хьсан туш.

Нефсинин гарданда эунжур
Тун тавуртIа, кар жеда чIур.
Эмел тIуьна кьел квай кIуь шур
Гъугъуьнлай яз хун хьсан туш.

Гьич са касни фитнедал шад
Тахьуй - пис затIи хирен дад.
Бейхабар яз чIугуна яд,
ДакIвадай бархун хьсан туш.

Вун кьацIалай куьл алатда?
Эжир вуна хжалатда:
Чир хьуьл, фаьыр, вун аватда, -
Масадал фур эгьуьн хьсан туш.

Ша, а фикир веть на гьилай, -
Эжир аватда вун вилай,
Дуст я лугьуз чIуна гьуьлягъ
Кьулак кутаз хун хьсан туш.

СтIал Сулейманан саягъ:
Гьар патахьай тирд яз уях.
Лугьунлди жемир чIалахъ,
АгIеладилай хун хьсан туш.

UnRegistered

«ЖУВАН ХАЛКЬДИЗ, ЖУВАН НАМУСДИЗ ХЬИЗ, ВАФАЛУ ЖЕН…»

СтIал Сулейман

(Очеркдай кIус)

Петр ПАВЛЕНКО

Ин 1933-йисан гатуз хайи кар я. - Вужар я зи мугьманар? - гьуьрметдивди хабар кьуна

шаирдан. Гьасятда кьве чIалардин - (кьуьчкь ва тьуьрс) рахаз, уьтквемдиз чалишмишиз хьанвай юздаиди атаивайбурун арада урусрин кьве шаирин авайдин лагьана.

- Кьуьне кьиливани, тахьайтIа, маниир лугьуьниин? - хабар кьуьна Сулеймана мугьманирвай.

- Чна кьилиз, - жавабI гана абуру.

- Зи фикирдадди, гьар вуч хьайитIани, кьилиз жеда, амма а вахтунда ривI кудаг, ривIик гьалаба акатдач. За, мани тушьдуьрин кьин хьайиз, вири крар гадарзава. Эгер за инсе кIвалах ийиз хьайитIа, гьамин аскьаварзава, мани тушьдуьриз эгечIзава. Ахпа за гьасятда кьушшйриз пьарайзава: ша, яб акадиз, мани бетьем хьана!

Ада яваш сесиналди мугьманирвай чIин шаирар кIелун тIалабна.

Сифте Лутфиэван «Мудалим» тIвар алай шир кIелна.

«Чна Дагъустандин шаирардин чешмейрин СтIал Сулейман хьтин устадар хьунал дамахзава. Чи литературадин бине кутурбурун тIварар ривIе авач чна вилиқди еримишзава. Чна инлай кьулухьин гьамишя абурун адетриз вафалуьвал хьуьда. Абурухъ эбедивиле амукьай истиор ава».

***

«Ленинр Сулейманан халкь я. Ада хьиз я халкь сидвин дуьльюдиз машгьурчиз».

Сулейман сифтебурукай сад я Дагъустандин писателрин Союз тешкилун патал экъечIна. Инин кулигна ам гьамишя чи Союздин гьукуметлу Председатель я.

Гилди Сулеймана хьиз вегьил кIвалзавайбур ава. Амма им алакьдал кIвалах туш. Ада хьиз Дагъустан ни хкажначIа, гьам лагь!

Эхь, ада вождарикай кхьена. Амма а чIавуз ни кхьеначIа! Сулейман абурун дуьльюдиз, уьмуьрдин цIийвилиз ривIинай инвамиш тир, гьавилай ада абурукай кхьинин аватна. Ада гьакьисвилат чир хьайила, метер ада са Ниин яда тапшурна абурун аквздиваниз?!

Сулеймана чун гьелели мукьва хьанвач, ам гьа дежах гьиссзвач жезва...»

Расул Гьамзатова - СтIал Сулейманакай

«Халкьдин шаирарни гьар жуьреридибур жеда. Сулейманакай рахайтIа, ам халкьдин инвидиайни кIарабдикай, абгъузардикайни маниидикай арадал атаивай шаир я. Гьавилай Дагъустандин, гьаде чи чIехи уьлкведин вири халкьари лезги Гомер чпин хайи хва яз гьисабзава, гьавилай вири миллетрин векилри поэтиядин ярифдиз ижиб агъузна ихраталва.

- Зун анжах са лезгийрин ва я Кавказдин шаир туш, - лагьанай Сулеймана, - зун Советрин шаир я. Лезги Гомераз и гафар лугьудай ихтиар авай: вичин кIвалзу шаирра ада вири халкьарин кьизгьаин нефес, ривIерин гьиссер ва кьисметрин тIуфранни рагъ кIватIнавай».

***

«Чна Дагъустандин шаирардин чешмейрин СтIал Сулейман хьтин устадар хьунал дамахзава. Чи литературадин бине кутурбурун тIварар ривIе авач чна вилиқди еримишзава. Чна инлай кьулухьин гьамишя абурун адетриз вафалуьвал хьуьда. Абурухъ эбедивиле амукьай истиор ава».

***

«Ленинр Сулейманан халкь я. Ада хьиз я халкь сидвин дуьльюдиз машгьурчиз».

Сулейман сифтебурукай сад я Дагъустандин писателрин Союз тешкилун патал экъечIна. Инин кулигна ам гьамишя чи Союздин гьукуметлу Председатель я.

Гилди Сулеймана хьиз вегьил кIвалзавайбур ава. Амма им алакьдал кIвалах туш. Ада хьиз Дагъустан ни хкажначIа, гьам лагь!

Эхь, ада вождарикай кхьена. Амма а чIавуз ни кхьеначIа! Сулейман абурун дуьльюдиз, уьмуьрдин цIийвилиз ривIинай инвамиш тир, гьавилай ада абурукай кхьинин аватна. Ада гьакьисвилат чир хьайила, метер ада са Ниин яда тапшурна абурун аквздиваниз?!

Сулеймана чун гьелели мукьва хьанвач, ам гьа дежах гьиссзвач жезва...»

Адакай ривят жеда

Борис Пастернак

Вирисоюздин писателрин Сад лагьай съездда дагьан чубарин хьтин парталарр алай яшлу касди вичел вириздан фикир желбзавай. «Ин СтIалин, СтIал Сулейман я, - лугьуьнай сада-садаз, - дагьуьстанни ашукь.» Ада съездда вичин ватандай шаирредин тушьдуьрнай тебрик гьаниай. Кьуьлуь кас чIехи залда агъайнадахъ, са чуьхьин тийиз, вичел рахадай нубат атун тухлемишин ацукьзнай.

Съездни программа екс жезвай. Кьвезвай делегацийри ам чIехи ийизвай. Рахазвай кьвин сан-сьнсаб авачир ва абурун рахунар жуьнгдай инвал вегьин хьайивай. И вахтунда Колонный залда гьайбин зегьемтир гьава сурьетар ядайбурун (фотографрин) хьит-кьигьзвай кинотеатрн гоцин кIвалзу ийизвай. Чун лагьайтIа, жизни бейени квахьнавайбур хьит, кьиздирна акатнавайбур хьит, президиумдай почтарин бородин, анайин машинистквар ацукьзнавай чкадит, фойедиз, маидатвай стодиоъ физ-хаквай, инал чи запискар вугуз эвер гузвай. Люстрайрин гуьлзу эквери ишигьзавизвай залда, чимивилай гатун кьелечI перемар гьекъ хьанвай чкада, чун гереи-гереи ацукьзе, кьарагьзвай, сада-садаз месилгар кьазурзвай, ленгерадди селигъа хуьн патал эвер гузвай.

Ам лагьайтIа, гьа сифте юкъуз хьиз, кьалин суи чухва алаз, такьбурудказ, амма дамах гьачиг, сехиди ацукьзнай. Ам са гьинни ятIани вичин вилиқай ихлигьзай. Анжах са сеферда вичин патав Горький кьвезвайди акурла, ам алай чкадилай кьарагьзна, чина хьвер къугьаз, хушииледи ядин кьаниварди фена. Горький дихъ галаз санал адаз залдин дестекэр, залда ацукьзнавайбур, ана кушвай лампаяр аквазвай. Горький диз эвер гайивди, гьамин адаз галаф фена.

Чаз гьакьван кичIе тир трибуьнидиськай адаз кIусин кьурку авачир. Трибуьнадди адан сес, сесиниз, кьежуьмин тегьер, дамах гьачирдал са жгинвин дегишарчиг. Адан тафтина. За ихтIятлу хьана. Тапин гуьшер чIал сехиндакъ, вичин эбедивал хвеца, анжах фена. Гьасятда кьатIунай: адаз и залда дар тир, аквазвишай чкаин са артух кьакьаларн гуьшер. Адаз гьакьаван Къезиддин акьатзава, вичин гуьжлуди я.

Кьацу тIуьдал инин гьаквинин эхирмажи вуьрар акатнавай. Тарарал пешер зурузвай. Чун кьацу чIурал цуквал ацукьна, чи кьваларинни агъаСтIалвиир кIватI хьанвай.

Чна манийрикай, искусстводикай, Дагъустандикай рахунар авуна. Сулеймана жавабар гуниин чкадал гагь суьгьбет авуна, гагь шиирар кIелна. Вучиз лагьайтIа, уьлквед хьанвай вири чIехи краркай ада маниир тушьдуьрнавай. Ада кIелтавай маниdjин цIар лугьун са тIимил ленг ийизмаqди, шаирдиз кIватIхьанвайбур хьиз лугьзай.

- Инеъы зи кIвабар, - лагьана ада, жемятар кьазурна. - За тушьдуьрнавай вири маниир абурун кьиледи кхьена. Завай гьалатI акьайбигни жедач, абурз вири чиз...

Адан маниди виридаз тасир ийида, вучиз лагьайтIа, ам халкьдиз муьхьа я ва гьар са инсандин рикIе фадлай патнавай краркай лагьанвайди я.

А вахтунда зи кьилеквариби са фикир гьатна: хайи дагьларай садрани эчьечI тавунмай, саваллу тушир и аламатдин кьуьлуь касди вич Маяковскийди хьиз гьахуна. Ам шаирдин, кIвалахдин хьит, женгчивилеллди, яб акалтавайбуруьх галаз жалгу алакьада хьунив рикI алаз эчеIана.

Чна СулейманахъI галаз Максим Горькийдикай, нафт хкудзавай цIийин чкайрикай суьгьбетар авуна.

Чакай кьудакай гьич садани, чун Москвада гьуьрушиш жезва ва и карни Вирисоюздин писателрин Сад лагьай съездда кьиле фида лагьана, гиман авуначир.

ШАИРДИКАЙ АРИФДЕРРИН ФикIрар

«Зан Кеферпатин Бинеквани ва Юкьван Американ миллетрин вежбриз дуствилин са месиз хьанвай. Ам гьаниз хьанвай хьибубатIайни жеда. Ашукь СтIал Сулейманди, - заз лагьана, са заз вах, амма ахмаз ман лап гьейран ийидай гьайбат хьер тир. Ам кьилди кьиливан, ам ва камалу кьуьлуь касди президиумдин ацукьзнавичин шаирар туьхьдуьрз гьикI кушнуьн ийизвайтIа заз ахвариз. Ам гьада, XX лагьай вин виса Гомера, абурвиса гьеркьиз ацукьзвай тегьер ва гуьгьдин кIелнай.

Сулейман хьтин инсандин жанрдин ярифмишиз бажагьагьал авай инсандин фикIар тушь».

МАКСИМ ГОРЬКИЙ

***

Сулейманди ишин Эльбрусдин Кьвезвез са затIни туш, Сулейман Кавказдин цIийин кьуьнар я.

ЭФЕЙДИ КАПИЕВ

***

СтIал Сулейманан чIехи шаир хьана, вучиз лагьайтIа, адахъ вичин уьлкведин халкьуьрин гьунвалдай ва адан гьанурда акьадай халис чIехи бажагьаз хьана.

И. СКОСЫРЕВ

***

«СтIал Сулейман гьаф зурба ва халис шаир я... Дагъустандин чIехи шаирдин рикIел вичин Ватандин ихкьан перишан ксгъ пирт хьхьадин ацукьзнавай ва ам гьалибилеярин ацIинай кьенин йинкьал ва гурлу пашманвилин ацукьзнар...».

Л. ЛЕОНОВ

***

СтIал Сулеймана бархалгу гIаар эбеди яз миллионярди инсаярин рикIера амукьда...».

* * *

«СтIал Сулейман хьаладин вичин чIехи шаир, амма Советрин шастдин девирда еке мишгьурвал кьазанмишай халькьдин халис шаирриз жере ва ана».

М. ШОЛОХОВ

«СТIАЛ СУЛЕЙМАН Я ЗИ ТIВАР…»

Сулейманан мецелай…

Лап фад са заманда Къередин дагьлар Мурсал хвидн хвнан ийизвай. Адан патав шаир, кесиб ашукь кьуьчкьуьрин Саид гвай кьван. Саидан тIвар-ван вири чкайриз чIиквай, амма хвидни вичелай гьейри масадан тариф авун гьаф такIан кар тир. Са сеферда вичин ривI дарих тирла, ада ашукь Саидаз звериз тупа.

- Лагь са чIал! - лагьана и кар-кеспи авачиз, ривI акьатзвай ва муькуьд паб авай хвидн.

Саида лагьана.

- Вуна хьсан лугьуда, вун, гьелбетI, устIар я, - лагьана хвидн, - амма ва ашукь акьан ятьсузвилеллди вучиз кIвачIдин? Инда зи папар алайди чизвачин ятI?

Ада ашукьдин вилер акъудна.

Заз им са шумуд сеферда хьана хьсандиз рикIел ийизвай. Гьавилай заз «жуван вилер сагьам я, кьуьн месиз» акуна. Амма са кIвачIдин эгер шаир гьаданмеиг туштIа, а вахтда хвидн хьанвай ашукь Ибрагь ва адан кьизгьаин гьар карвиди ацIин ривIин тIвалал, дертлиди хьхьа карлай шаирдин жеда ва ашукь вичин ватанди халкьдиндай чуьхьуьна ацIин тIвар ахкьан. Шаир кIеретI тар хагин ва ятI я. Адан кьуьлуь кьиз са кIеретI аламай кьван гьаниз... инсандин адан лаш акьаз гьавиз садаз!

Зун - кьвалчIин, за, зи чIалар гьаниз гьарар - дустарз - лугьуьз хьана...

Инсан, кьиз аламна. Са сеферда вичерин, ятI, начаъ тактунай гьадаз, гьелбетI вири барабар я, халкьдиз акьаз герек тир ягьадал хьана лугьуьз ван хьана. Эхь, - лагьана за ривIай, - им гьыхьлин ягьдал я кьван, суьрд ва дуьвхьанайра гьа вилиқди хьиз, чаз ягьадал ийизва. Эгер им дуьз хабар ятIа, им кьарибI ягьдал я».

Амма акуна, акуна заз, замана алчуд хьана, чарх хьиз хлхьаеб баШлмишна.

Гагь ингилисар акьатна, гагь деникинар, гагь бичераховар атана - абурай нин кьиз акьатзавай, абур гьинай майдандиз акьатайбур тир?

А вахъмда гьелеи заз большевик-рикай чидай са затI авачир, амма халкьдин патал алай, халкьдин кIандай садбур атана и деникинрин, бичераховрин базар чкIурун лазим тирди зи рикIез чивай.

За гIаф фикирар авуна. Зи кIвалин патавай инсанар фих хкведай, абуру завай хабар кьадай, ядI месят гьадай. Амма гьамишя за жавабI гуз тади ийидичир. Заз чивай: мез кIвач хьтин заГ туш - кIвач цIуьдгъуьмна алукьайди кьарагьза, амма мез цIуьдгъуьмайтIа, гIаф ахтара кьарагьзвач жедач.

Са сефер Кьасумуьрез интернетар атана, абуру чи итимрикай пуд кас асмишна. Вучиз? Вич себебдадди? Вич, абуру асмишайбур большевикар яз, Баходай чаз кьимес гуз хквезвайбур тир кьван...

«Ортьо, - лагьана за ривIай, - чиг чиди, дагьлар чибур, асмишиз ва ягьлз рекьятIай инсанарни чибур... Им гьыхьлин кар жезва? АкI хьайила, ядамай хкатзава кьван, большевикар гьа чун я, амма чара ксари инна чаз атьаваз ийизва».

Гьа и юкъуз кьуьчда заз зи вилиқан хуьзин дуьлгуьн хьана.

- Сулейман, - лагьана ада, - вуна Къазимбегдиз са чIал вучиз тушьдуьрнавач? ТахьайтIа вуна а чIал баШлвикриз хуьзвани?

Зун хкена.

- И дуьлна чархи-фелек ... лагьана мад хуьзвидин, - ам гьаниз хьхьаеб гьамишда хкъхьезва.

- Ам чIурухъ хлхьаеб, - лагьана и адан гаф ятIана.

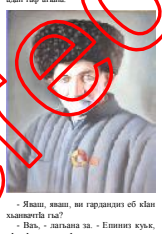

- Яваш, яваш, ви гарданди еб кIан хьанвачIа гьа?

- Вах, - лагьана за. - Еплиниз кьук, цIалцIам гарданди кIанда, зи гардан михьиз кьабарламиш хьанвай хамин ийи кIарабар я...

Гьа и юкъуз шаиздз, зи ивидикай са СтIал большевикдин иви хьит рахаз баШлмишна. За адз манийвар авунач, адаз худ гана... Ам гуьжлу хьана. Заз мукьвди хьана[1].

***

Кьуьне лугьумир хьи, Сулеймана тарифдин шиирradди кьуьн архаян авун фикирзава. Эгер зун ина, гьыхьлькьатда кьвеХ галаз чIехи гьалибилер кьез мубарак ийиз, экъечIна рахазватIа, им гьелс вири крар кутягь хьанва, вири чкайрай лап хьсан рекьер тухванва ва гила амайди, месела, гьыхьан жизивир я, лагьай чIал туш. Вах, ходдашар. Вилик гьаф, лап гаф кIвалах кума. За анжах вири халкьдихъ галаз мад са сеферда чи, махарик жедай хьтин, ийийи дегишвилерал шадвал авун патал фурсат дикай менфят кьачуна. Заз лугьуз кIанзава хьи, Дагьустан - вичиз вилиқди джал кьисмет хьанвай, сагъ хьхьунин умуд амачир и кьеьсеграг - садлагьана Октябрдин рекьинин нурдик чи вилик, жжаз-жжаз дири жез, чан акьалт хьийиз, сагъ жез башламишна ва вири буй тирвал кIвачел акьатна... Гила куьн килиг: куь Ватан чир жезвани кьеГ? Чи уьлкве мягькем я, жетьвал я, сагъ я, уьмуьрдал шад я ва къудратлу я. И кардал за гьамиша гьейрандиз еке шадвал ийида.

Гила кардин кьил ихьтинди я: чи ретьбердиз на чи партиядиз кIанзавайди чаз анжах сагъвал ва тухвал хьун туш, гьакI халис гьамишан бахтавравал хьунни кIанзава, амма им кьазанмишун патаз чиниз жуван вири алакьуьр ва кьастар эцигна кIанда, вучиз лагьайтIа зегьмет чIугун тавуна, юздаиди, гьич вирдедин дадин акваз жез, цинцидарни нез жедач.

Зегьмет чIугунал кIевиваз ан![2]

[1] **Вирисоюздин маздаррин совещаниядал Сулеймана авур рахунрай.**

[2] **Вирисоюздин маздаррин совещаниядал Сулеймана авур рахунрай.**

Музейдин ктабдай

«Милые чудесные люди - работники музея Сулеймана Стальского! Низкий Вам поклон за то, что так просто бережно, так сердечно, так душевно сохраняете вещественную память о великом певце российском. Сулейман Стальский - дагестанец, но он наш российский, наш советский, наш всенародный поэт!».

Туристы из Минска. 10.VII.1979 г.

«Сулейман Стальский и сегодня живет среди нас».

Туристы из Ленинграда.18.08.1981г.

«Рады, что посетили Родину великого Дагестанского поэта, стихи которого волнуют нас до сих пор».

Туристы из Ленинграда, Курска, Полтавы, Новосибирска, Казани, Рязани, Магнитогорска, Саратова 26.08.80 г.

«Стихи Сулеймана Стальского звучат на Неве, Оби, Енисее»

Туристы со своими детьми. 5 июля 1980г.

«Пусть народная тропа не зарастет к этому музею»

г. Березники. 6.VI.81г.

«С большим волнением посетил музей великого патриота-гуманиста, моего земляка, которого я хорошо знал в довоенные годы, и которого по-сыновьи нежно любил. Пусть его трудный, но славный жизненный путь послужит примером для современной молодежи».

Генерал-майор М.Шайдаев 22 августа 1976 г.

«Да будет вечна и прекрасна эта священная земля великого поэта-гуманиста Сулеймана Стальского, как вечны и прекрасны его народ, его воспетые идеи, идеи величайшей справедливости, мира, товарищества, взаимопонимания и дружбы между народами».

Предс. Госкомиздата РСФСР, депутат Верховного Совета РСФСР И.В. Свиридов 2.VI. 1978г.

«С большим интересом и волнением ознакомились мы, группа учителей и учащихся Алтынской средней школы №1, с экспонатами и личными вещами великого ашуга С.Стальского. Поэтия Сулеймана Стального помогает нам в строительстве коммунистического общества.

Она помогает нам в великом деле коммунистического воспитания подрастающего поколения»

Группа из 30 человек. 18 марта 1979 г.

Ви шиирни мультьыъ я чун кьуватдиз,
Атанна чун иирмиз ви кьамагдиз.
Ви шиирни вири халкьар садлава,
Вун чи чилин хва хьунал зун шадлава.
Дуьнья я им инсанар кьвез хьфидай,
Вахт атайла кIанзин-гьасаз рекьидай.
Вун рекьидач, вун виридаз рагь жеда,
Вун гьамиша халкьдин рикIе сагъ жеда.

Имам Яралиев, студент IV курса юрфака ДГУ. Август 1979 года.

Мы, студенты 5 курса филологического факультета ДГУ им. В. И. Ленина, сегодня побывали в музее С. Стальского. Мы поняли, что величие человека прежде всего заключается в его простоте и скромности. Музей знакомит посетителей с самым скромным и в тоже время великим Сулейманом Стальским. Будучи студентами литературного факультета, мы воспитывались идеями его стихов. Теперь - непосредственное знакомство с его родным очагом! Это еще больше вдохновило нас на подвиги во имя Родины.

Кумыкская и лезгинская группы филфака ДГУ. 14.VII.80 г.

Четвертый раз посещаю музей замечательного сына Дагестана - мудрого и умного Сулеймана и каждый раз получаю огромное удовольствие от соприкосновения по всему, что было связано с именем Сулеймана...

Желаю работникам музея больших успехов в их благородной работе по пропаганде всех мудрых мыслей Гомера XX веком.

Директор Первого Дагестанского педучилища М. Дугручилов. 10.VIII-85г.

С большим интересом ознакомились с экспонатами музея Сулеймана Стальского. Нас поразил талант ашуга-выходца из глубин дагестанского народа. Вся Россия знает этого певца и нам вдвойне было приятно познакомиться с родиной поэта, его людьми, обычаями. И мы считаем, что Сулейман Стальский был достойным сыном Дагестана.

Студенты Нижнетагильского пединститута Свердловской области Ю.Филозонов, В. Зыков.

«Великие народные певцы-поэты рождаются не во дворцах»

Сергей Михалков 12.VI. 80г.

Великое счастье прикоснуться к колыбели человека, которого я любил и знал с детства по рассказам и книгам. Это был и остается Сулейман Стальский.

Генеральный прокурор СССР Сухарев.

Digital Archive

« СУЛЕЙМАН, ДУЪЗ Я ВИ ЖАВАБ…»

Чехи шаир алхишзава шиирра

Сажидин

ДАМАХДА ЗА СУЛЕЙМАНАН ТIВАРЦЕ.ЛДИ

Девирриз чарх хлъхьех даим гигинал,
Гьар са нехиш тазва вичин вахтунал,
Бягибур къвез, шез «гъулъарин» рикIинал,
Виз эдигна ацукьнава бахтунал.

Рагьин цавуз, рикIин мурад авахIа,
Хкаж жедач гьар пакамат агъадай.
Гьар са хлъхьдихь вичин устад авахIа,
Адахь мехи жедач дуьз из рахадай.

КIанIа Сайид, кIанIа Эмин, - Сулейман,
Гьар шаирдихь ава вичин инсилар.
Абур пудин, авай чпин эрзяман,
Лезги хлъхьдин тир хлъхьан вежелар.

Бес къе чи хлъхь, вичел лезги тIвар алай,
Кесиб инн? Ваъ. Чахь абур мадава.
Къе шаирдин нежер из Ватанда
Шагь-Эмиран, Ибрагьиман... адава.

Сажидинихь лара ана дердиар,
Дамахзавай Сулейманан тIварцелди.
Гьазур я зун, зи аниз тир лезгиар,
Квез къулдуьнч жуван гьар са цIарцелди.

Абдин Камилов

Сулейман багъда

(Махачкъалада авай СтIал Сулейманан сур-чуьлбетдин патав кьиеч чIал)

Хуш гилавар, гуьцI жез, физ зи мекевай,
Хкаж жезва кьилди кьвах тарарин.
Кастридилай къварцъавай лепеер
Къвез гьахьзава зи шаирдин цIарцIин...

Хушбахт эльмуьр ругава къе кьуд пата:
Гьар сад, вичин бахт жагъана, шад я къе.
РикIиз шадвилин адана зун, ди.л хьиз,
Ава, рикIе гьиссерин гуз гур лепе.

Садбур гъулъулун къерех кьуна
къекъвезва,
Ашкьи кутаз хуш гьавди, атирди...
Садбур гъулъе, балугъар хьиз, эхьвезва,
Цуьк акъудрай лугъуз мадни
эльмурди…

Амма тек сад бармак алаз ракьинник
Аскьазнава. Хабар туш жез гатфаркай?!
Я такьайтIа гьамму я жез инсан кьс?
Я такьайтIа квагнавач жез(и) ахваркай?

Вич лугъумир, зад гьалтайди такуна,
Цуьквер кьиьла чка кьуьнай сур хьана.
Мрамордал «Гомеран» тIвар акуна.
Шад гъугъуьлар, зулун юг хьиз, чIур
хьана...

«Ажеб жедай къенин юкъуз чахъ галаз
Амайтла Куьн, рахаз-хъуьрер, Сулейман.
Гьар са юг чаз сувар жедай Квекь галаз,
Зи шаирар кIелдай за Квез, Сулейман…»

Зи гьиссерив зи хайи чил рахана:
«- Ни лугъуда амач ам чи арадц?
Кьуд питальди кIелиг инр, ди.лхана,
Ваз шаирдин рикIин мурад аквада».

Майрудин Бабаханов

***

Геж къвез хьана кимел къуьлуь Сулейман,
Садра хьиз туш, кьведра хьиз туш –
дагIана.
Са сеферда, гьамиша хьиз, гежайла,
Камчьлийри и кардин кьил кьагIана:
- Я Сулейман, - суал гана итвири, -
И геж авун кььвена гьи кьванунда?
- Ваъ, - лагьана Сулеймана, - рази хьуьх,
КIуьни геж туш, акьатнава вахтунда:
Аллахьбуру вири гафар лагьавна,
Акьулдуьвр рахадай вахт атанна...

Шагьабудин Шабатов

СУЛЕЙМАН

XX виш йисарин Гомер тIвар кьачур,
Вири дуьньядиз я къе вун машгьур.
Ви келимавр аманат из тур
Рахазва агьлер чIалал, Сулейман.

РикIера авал гьевеслу къастар
Атанва чун къе лугъуз ваз тостар,
Кьенин юкъуьни ви хлис дустар
Акьазнава ви кьалал, Сулейман.

Къе са бягибур акси жезва ваз,
Чехи хьайибур гьа вун себеб яз.
ГьикI регъуьл жедач масалда рахаз,
КIвекер я абур къурал, Сулейман.

Ви гьар са цIарцIихъ, гьар са гафунихъ,
Акатнавай зи рикIин гьалунихъ,
Дамахар тва къе, квач зун гьамунник,
Ваз дидедин нек гьалал, Сулейман.

Вун билбил хьана девирдин чехи,
Дуьньа акуна хьайила рехи.
Солухчиндар хьтибур пехьи
Акьадардач ви кьамал, Сулейман.

Къе Шагьабудин рахадач лагь гьикI,
Гьализ жедан пек кIуфал, Сулейман?
И сефердин хлъхьуна тестикь
Авайди вакъ кан-кафал, Сулейман.

Хазран Къасумов

ЧИ РИКI АЛАЙ ШАИР Я ВУН

Хаткьдиз масан жавагьирар тушкьуьрай,
Легистанда гьулел чIалар къекъуьрай,
Пашманвилер шадвилерихъ хлъхьуьрай,
Чи рикI алай шаир я вун, Сулейман.

Ви гьар са цIар якьут-гевгьер, кьизил я,
Ви шиирар гьуьлени я, кьезил я,
Абур кIелун - ачух жедай гуьгьуьл я,
Чи рикI алай шаир я вун, Сулейман.

Иесигьатдин Шаббуз лагь из хьана вун,
Сад Аллагьди Самур ваII из гана вун,
Гьулел майдин ваца дидед хана вун,
Чи рикI алай шаир я вун, Сулейман.

Яшар хьанва асирни зур атана,
Ви кобилей кьейдлава эл атана,
Ви шиирра гуьл тахьай кас аматда?
Чи рикI алай шаир я вун, Сулейман!

СтIал Сулейманан парк-цIийи къаматда

XX асирдин Гомер СтIал Сулейманан 150 йис тамам жезвай 2019-йисан январдин вацра Къасумхуьрел шадвилин чIехи мерекат кьилелди фена: цIийиКа туькьуьр хъуьрудгай гъугъуьлиз Дагъустандин халкьдин шаирдин парк-гьаеби бахча (сквер) ачухна. Ам

«Формирование современной городской среды в муниципальном районе «Сулейман-Стальский район» Республики Дагестан на 2018-2022 гг.» кар алай программадай «Благоустройство общественной территории в с. Касумкент» проект эльмуьрдиз кечирмишун я кьилелтухвана.

Комплексниведал тадарасламишнавай территориядик СтIал Сулейманан памятникдин бюст, 200 квадратный метрдин майдан кьунвай ва аквар къугъвадай 10 тадарак хкитнавай аквариумдин майдан, экв гудай 34 прибор, 15 скамейка, 15 урна, хьвадай цин булах хкитнавай майдан акатзава. Саилай кьурурда, паркуни-бахчади саки 3000 квадратный метрдин майдан кьунва. И цIийи 1100 квадратный метр гьаеби майданди ва инсанар къекъведай (тротуардин плитка тунвай) рекьер я.

Парк-бахчадин территориядиз, анаг къайдадиз гъун ва дуьзмишун патал, 504 кубический метрдин агъзыни бетьерлу навза гьана, жуьреба-жуьре жанжвишин 50 кьелем, гьамишаз кьацуз авуьхьдай куьчеуе гьана.

«Парк-бахча «Комфортная городская среда» программадай райондин 90 йис, СтIал Сулейманан 150 йис тамам жезвай йисуз цIийиКа туькьуьр хъуьрудгай гъугъуьлиз ачух хъувун – им важиблу, шадвал кутадай вакъва хьана, - лагьана чаз райондин Кьилдин Нарманди Пашсудинович Абдулмуталибова. – Чи Дагъустан Республикадин Кьилдин программадай райондиз ачухай къуд лагьай объект я.

Гьаськьхьадин, алай вахтунда цIийиКа туькьуьр хъуьрунвай СтIал Сулейманан парк-бахча ненни Къасумхуьрел, гьаяйни районда гьуьрмез, къудай, дуьзмиш чкадин имарагдиз хлъхьанва.

Текст къхьейди ва вичел игьайди Хазран Къасумов я.

Арифдар

Гьар са пехьрез вичин кака,
Чиламич ам хвадай чка.
Хуй бул хьанва и винтовка,
Руждавкай лапи хьана хьи.

СтIал СУЛЕЙМАН

Йисар, вахтар, нава кIватIвез -чи чIехи булутар хьиз, къвез, алатгава. ЦIийи асирдилар пайда жезва, яшлубур рагьметдиз фитва... Им тIебиатдин къанун я. Амма СтIал Сулейман ва адан яргьмишдар чи рикIера гьамишалуъ авуьхьдач.

Девирдин хесетарни, къанунни, кьисметарни дегиш жезва. Гьарда вичин рикIел муькьайтIа, гьаз... ва, хьанва... Хъсанбур – ханбурни – эльмуьрзава, писбурни гьаламар тушир... ахьхьава. Инин «демократиядин» цуьк якьуьнвай алай вахтунни ишлер.

Вичин девирда кьилдин аку... лугъуз, Сулеймана садра «Вуй я кьвах кьей кьуьлер» лугъуз, «Арифдар». Эгер СтIал Сулеймана кьенин виликдалди аватIа, са ... алачиз, ада 1919-йисуз хкьей «Урусиятдин ... хъувун мумкин тир.

Шумудал вун жезва ...
Муе азудда на и ...
Вуна ... мерекдин ...
Хъ... гьан ... ...

СтIал Сулеймана, дугъриданни, ...